

MUZEUM STUTTHOF W SZTUTOWIE

Stutthof

ZESZYTY MUZEUM

2

WROCŁAW · WARSZAWA · KRAKÓW · GDAŃSK
ZAKŁAD NARODOWY IMIENIA OSSOLIŃSKICH
WYDAWNICTWO
1977

DZIECI I WIĘZNIOWIE MAŁOLETNI W OBOZIE KONCENTRACYJNYM STUTTHOF

Jedną z najbardziej tragicznych, a przy tym najmniej znanych kart historii obozu koncentracyjnego Stutthof jest martyrologia dzieci i więźniów małoletnich osadzanych w tym obozie. Badania naukowe prowadzone nad historią Stutthofu nie objęły, jak dotąd, tej problematyki. Dotychczas wydane prace dotyczące KL Stutthof poruszają ten problem marginesowo, w formie krótkiej wzmianki opartej przeważnie na wspomnieniach i relacjach byłych więźniów. Nie zawierają one nawet przybliżonych liczb¹. J. Gumkowski w pracy o młodzieży polskiej w czasie okupacji podaje na podstawie częściowo zachowanej kartoteki więźniów Stutthofu, że w KL Stutthof przebywało 6770 więźniów Polaków w wieku 14—24 lat².

Opierając się na referacie R. Hrabara³, przyjąłem termin „małoletni” dla określenia osoby do lat 18. W swoich obliczeniach brałam więc pod uwagę tylko takich więźniów, którzy w chwili osadzenia w obozie nie mieli ukończonych 18 lat. Terminu „dzieci” używam wówczas, gdy mowa o więźniach do 14 lat. Brani też byli pod uwagę nie tylko Polacy, lecz i więźniowie innych narodowości.

Niniejszy artykuł jest uzupełnioną o dane z nowo opracowanych dokumentów wersją referatu przedstawionego na sesji na temat „Dziecko w obozie hitlerowskim”, która odbyła się we wrześniu 1971 r. w Lublinie. Referat ten opublikowany był w materiałach z sesji wydanych pod tym samym tytułem w 1973 r.⁴

Podstawowego materiału do opracowania tematu dostarczają archiwalia znajdujące się w Archiwum Muzeum Stutthof w Sztutowie i Archiwum Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce. Wyko-

¹ K. Dunin-Wasowicz, *Obóz koncentracyjny Stutthof*, Gdynia 1966, s. 106; K. Sosnowski, *Ohne Mitleid*, Poznań 1962, s. 104; B. Sruoga, *Las bogów*, Gdynia 1965, s. 222.

² J. Gumkowski, *Młodzież polska podczas okupacji*, Warszawa 1966, s. 127.

³ R. Hrabar, *Stan badań nad zbrodniami hitlerowskimi na dzieciach i młodych*, referat z posiedzenia w dn. 29 IV 1970 r., maszynopis powielany, s. 5.

⁴ *Dziecko w obozie hitlerowskim*, Materiały z sesji naukowej, Państwowe Muzeum na Majdanku, Lublin 1972, s. 111.

rzystano akta z zespołu Konzentrationslager Stutthof⁵: Korespondencję Komendantury, Rozkazy komendanta Stutthofu z 1944 r., Księgi ewidencyjne, Listy transportowe więźniów, Akta personalne więźniów, Wykazy wypisywanych ze szpitala obozowego, Księgę oddziału kobiecego z 1943 r. oraz Księgi Zmarłych prowadzone przez Urząd Stanu Cywilnego wsi Sztutowo (Stutthof). Dokumenty te są jednak zdekompletowane, tak że na ich podstawie nie udało się ustalić pełnych danych dotyczących liczby małoletnich więźniów, którzy przeszli przez obóz koncentracyjny Stutthof. Największe luki mają dokumenty z początkowych lat istnienia obozu (1939—1941) oraz z 1944 r. Jedynie dla okresu od października 1941 r. do kwietnia 1943 r. (a w odniesieniu do kobiet do końca 1943 r.) dysponujemy całą ewidencją więźniów, wobec czego można wyodrębnić wszystkich małoletnich osadzonych w tym czasie i ustalić ich dalszy los (śmierć w obozie, przeniesienie do innego obozu, zwolnienie).

Oryginalne niemieckie akta są niezastąpionym dokumentem zbrodni hitlerowskich popełnionych na dzieciach i więźniach małoletnich w obozie Stutthof. Jednak na ich podstawie można stwierdzić tylko suche fakty osadzania tych więźniów w obozie, ustalić w przybliżeniu liczbę i dalszy ich los. Natomiast ogrom cierpień kryjących się za tymi faktami można próbować odtworzyć tylko na podstawie relacji byłych więźniów Stutthofu, którym udało się przetrwać obozową gehennę.

Muzeum Stutthof od początku swego istnienia prowadzi akcję zbierania relacji z pobytu w obozie od byłych więźniów. Stanowią one bogaty materiał do ukazania przeżyć obozowych poszczególnych jednostek. Do relacji — jak zresztą do wszystkich źródeł tego typu — należy podejść krytycznie, jednak suma tych wszystkich odczuć i przeżyć uzupełnia obraz obozu koncentracyjnego. Niektórych wydarzeń nie udałooby się w ogóle ustalić, gdyby nie relacje, na przykład sprawy egzekucji w 1944 r. dwóch braci Rosjan. Fakt ten powtarza się w wielu relacjach w niemal identycznej wersji, można go więc uznać za autentyczny⁶.

Należy jednak zaznaczyć, że dane o dzieciach i więźniach małoletnich są rozproszone zarówno w dokumentach i relacjach, jak też w nielicznych opracowaniach.

⁵ Archiwum Muzeum Stutthof w Sztutowie (AMS), Zespół Konzentrationslager Stutthof: Rozkazy komendanta za rok 1944, I-I-1, Listy transportowe i korespondencja w sprawie transportów warszawskich, I-I-19, Księgi ewidencyjne, I-II-1 do 17, Księga kobiet za 1943 r., I-II-18, Listy transportowe, I-II-37 do 250, Wykazy wypisywanych ze szpitala, I-V-8 do 12, Akta personalne więźniów, Zbiory: Księgi Zmarłych, Z-V-2 do 16.

⁶ K. Dunin-Wąsowicz, *Stutthof. Ze wspomnień więźnia obozu koncentracyjnego*, Warszawa 1946, s. 92; AMS, Relacja Józefa Bystronia, „Relacje”, t. IX, s. 6; Protokoły przesłuchań świadków: Jurija Samojłowa, Piotra Siniakowa, Włodzimierza Chruszcza, [w:] Materiały nadesłane przez Prokuraturę ZSRR, tłumaczenie, Z-V-24, s. 102, 112, 132, L. Helge, R. Andersen, *Vi blev reddet denne gang*, København 1945, tłumaczenie: *Tym razem zostaliśmy uratowani*, s. 49, w AMS.

